

■■■ OMNIBUSZ A TÓPART UTCÁBAN ■

Játékot hirdettek meg egyszer fiatal írók a szülőhelyemen, amelynek a lényege az volt, hogy kitaláltak egy várost, átellenben a valódi településsel, s közbül ott duruzsolt a Tisza. Ezek az ifjak kialakítottak utcákat, tereket, köz- és lakóépületeket, rajzolatok jeleztek mindent, egy kiállításon be is mutatták, mi hol van, ki hol lakik. A játékban részt vevő alkotók egymást serkentették új művek megírására, egy-egy téma, motívum továbbrajzolgatására, kérdések feltevésére, válaszok megfogalmazására, s születtek is garmadával szép darabjai intertextuális megoldásoknak. Engem is elhelyeztek e virtuális városban, annak Hajnal utcájában, s addig voltam mostanában igazán boldog, amíg ez a játék tartott.

KÉSZÜLŐDÉS AZ UTAZÁSHOZ

Itthon voltam.

Hajlékossal átellenben lakott egy hódmezővásárhelyi pennás, akit Szömbeszomszédnak hívtam tisztelve nyelvjárását, s aki beköltözése után azonnal mesét mondott Hajnal utcájáról, mert szülővárosában ő egy valóságos Hajnal utcában lakott. S abban a Hajnal utcában élt annak idején egy bizonyos Mári is, aki Hódmezővásárhely meghatározó festője mellett szolgált, s meg is tanult ezt-azt gazdájától, a „föstöm a nagy sömmit” zseniális alkotójától, mert Máriból nagy, hírneves naiv festő vált.

Valaha, vagy negyven esztendeje hallottam emlegetni Tornyai János „ama képét” a zentai művésztelepen. Akkor jártak mifelénk már vásárhelyi festők is, s ők regéltek nekünk Vásárhely sorban első föstőjéről, akitől megkérdezték hajdanában, amikor az Alföld egy darabját mentette volna vásznára, mit csinál, mestör? – Föstöm a nagy sömmit! – válaszolta komolyan Tornyai János. A vidám vásárhelyi piktorok, mint mondtam, vagy negyven éve itt múltatták a nyarat a zentai művésztelepen, közben kószálgattak a környéken, nézegették az utolsó néhány Tisza-parti öreg végházat, amelyek még a régi színhasználat szerint pingálódtak az utcafronton, a fal fehér, az alsó színelszegés, a falalja vagy cakli okker, esetleg királykék, inkább melegsárgába úszó

kikerics! A sok-sok venyigefeketével elhúzott falalj között énekelt a sárga. Az akkori művészteleptől kissé feljebb nyílik egy zsákutca, egy szuk, amely valaha István zugja volt, most is az, merthogy Stevanova, no, ott legbelül állt egy ilyen sárga szoknyás ház; meg párhuzamosan a volt Batthyány, most Nemanja utcával, amelyben a művésztelep is volt akkor, a Tisza felé, ott találni egy utcácskát, Kočáról elnevezettet, ez valaha Hajnal utca volt. Ebben is állt egy ilyen bogárhátú házikó, napsugár aranycsíkjával a járda felett. Megrokkant szegény, amikor 1970-ben magasabbra kúszott a folyó vize, mint a parti házak ereszei. Később lebontották, helyére, a parányi portára ormóttan, egekbe törő, kacsalábon sántikáló palotaféle épült. A lakoska évszázados színét, amelyet idelátogató piktorok oly szeretettel megörökítettek vásznaikon, elvitte a talajvíz.

Ez a Tisza-parti Hajnal utca, évszázadok óta létező közöcske, nem volt mindig a pirkadatról elnevezve. Valaha, vagy két évszázada még Mihál utzája volt, talán az arkangyalok vezérétől, talán valami ismertebb halászmestertől származtatta keresztapját. Hogy mikor és miért lett Hajnal utca, ki tudhatja? De az volt a XIX. század végén. Ez a kicsiny utcácska juttatta eszembe, hogy Szömbeszomszédom Hajnal utcáról szóló meséjét tovább folytassam, mert nekünk, zentaiaknak is van egy híres Hajnal utcánk. Az a bizonyos másik.

Zenta másik Hajnal utcája nem is Hajnal utca. Mivel sohasem volt az. Akkor meg miért emlegetem?

Mert Haynal utca volt. Nem is akármilyen! Vitéz Haynal!

Történt pedig, hogy 1941. április 13-án, nagyszombat napján, amikor az Úr Jézus még ravatalán feküdt a zentai templomokban, egy ezredes, a 43. magyar gyalogezred parancsnoka katonái élén bevonult a városba, megállt a Fő téren, a városháza előtt, ahol lelkendezve és felszabadítóként fogadta az akkori lakosok népes csoportja, s akiket emiatt később a fasiszta megszállókkal együttműködőknek neveztek, közülük némelyeket különösebb teketória nélkül a Tiszába is lőttek a megtorlók, akik szintén fölszabadítóknak nevezettek; szóval megállt ez a vitéz Haynal a Fő téren, s előbb hirdetett föltámadást, mint a szent, ünnepi nagyharangok. (Talán ezért üli mesterségesen

gerjesztett, céltudatos átok e tájat azóta is?) A lidérces, két évtizedig tartó ólomszínű álmokat elriasztó szózatát őszintének tűnő mosollyal fejezte be az eposzi hősöket mímelő óbestes, majd az érzékenyedett, könnyeivel és adrenalin szintjével küszködő szájtatók közül fölkapott egy hétéves forma, sovány, szemüveges fiúcskát, megcsókolta, és barátságosan integetett az éljenző alattvalóknak. (E történetet az a bizonyos szemüveges fiúcska mondta el nékem, felnőttkorában, amikor már elmondhatta. Mielőtt visszatett volna az útestre, mesélte az őszülő ember, megkérdezte tőlem, mi a neved, kisfiam? – Janika! – válaszoltam büszkén.) E délceg vitéz Haynal, akiről 1944-ben egyes pesti lapok azt terjesztették, hogy „törött lábbal küzdötte végig a Délvidék visszafoglalását”, Zentán akkor biztosan nem bicegett, hát ő lett néhány napig az anyaországhoz visszacsatolt Zenta első katonai parancsnoka is. Hálából minimum egy utcát kereszteltek el róla a főlzabadítottak, hősi tette miatt. Megkapta bezzeg az egyik leghosszabb utcát. Azt, amelyiket sokszor átkeresztelt már a különböző politikai és mameluk kurzus, csak a nép soha nem nevezte hivatalosan deklarált nevéen. (Az utcánknak nevet adó hadfi a későbbiekben kivívta magának a „Don orozlánja” címet, már vezérőrnagy korában, a Budapesti Néptörvényszék 1945. február 3-án a Zeneakadémia kis előadói termében megtartott nyilvános tárgyaláson elsőrendű vádlottként, kötélt általi halálra ítélte. A vitéz úr háborús bűne az volt, hogy 1942 őszén a keleti hadműveleti területeken a 22. gyalogezred parancsnokaként, amikor a 401. különleges munkásszázad az ezred kötelékébe lépett, a keretlegénységnek elrendelte, hogy a század munkaszolgálatosai közül egy sem térhet vissza élve Magyarországra. S e parancs eredménye: az eredeti 196 főből 124 fő veszteséglistára került. Haynal vitéz úr felett pedig távollétében ítéleztek, mert az akkori ismeretek szerint Németországba szökött. Jó hosszan bujdokolt, mert végül Argentínában kötött ki, Buenos Airesben halt meg, ágyban, párnák közt 1963. október 21-én.)

Története folyamán ez az utca hivatalosan először a Thököly Imre nevet viselte. Változván a világ lett belőle Bojović vajda utcája, aztán vitéz Haynal Alajos utca, legtovább, majd hat évtizedig Ivo Lola Ribar

utca. Mind nagyon nagy hős, szabadságharcos vagy hadvezér. De az alattvalók e földrajzi helyet leginkább többszázados nevén Tópart utcának nevezik. Így szerepelt neve a mindenkori összeírásokban 1887-ig, eddig tartott errefelé az ősiség. Hál' istennek, a Hivatal utcánk esetében ez idő tájt visszatért a tiszta forráshoz.

Sokáig talán azért nem kaphatta vissza régi, népi, természetes elnevezését, mert égbe szállott az a tó, amelynek partja volt ez a tájék. Pedig nem is egy, hanem két tó volt itt, boldog időkben, amikor még a kő is lágú volt, a Tisza meg szelíd és szőke, s ahogy Evlija Cselebi, a török utazó írta róla, több volt benne a hal, mint a víz. A két víztükör, a Fényes-tó meg a Tökös-tó pedig formáztatta medrét, készítette ágyát a majdani Népkertnek és a futballpályának. De a pálya mögött megmaradt az ősi tökös világ kicsiny darabkája, víz terem benne tavasszal, abban meg nád, s lesz belőle békák paradicsoma.

Ehhez a Haynal utcához, amely lelkünkben, tudatunkban és nyelvhasználatunkban mindig Tópart utca volt, most is az, és az is lesz, amíg világ a világ, ehhez sokunknak sok köze volt, van és lesz is, akik Zentán szívtuk-szívjuk a levegőt. És maradjunk meg most már az örökös névnel!

GYÍ, LOVACSKÁK! INDULÁS!

Sétánk a Szent János terénél kezdődik, ott állt vagy százötven évig az első Szent János-szobor is, a homokkő, annak helyére építették fel a Rudics-házat. Az a szent észak felé tekintett. A mostani bronz Nepomukit 1894-ben állították, vagy 30 méterre északabbra az előzőtől, ez a szent a felkelő napot várja. Ki is csinosították akkor a terecskét, mert Ferenc Jóska ígérekedett látogatóba, s ilyen tekintélyes vendéget illőn kellett fogadni. S nem csak ezt tették! Az utca két oldalán végigaszfaltozták a járdát. De jó, hogy megtették! Még ma is szuperál, különb, mint az évtizedekkel fiatalabb járdák, a legújabbakról meg szót se ejtsünk! Az aszfaltjárda kiért egészen az Újsorig, de tovább bizony nem, mert onnan már a szegényebbek telepe kezdődött. Az Újsor északi csücskén ott a Zsidó temető, nyugatra

mögötte a Regdon-porta, a réti juhászok „városi szárnyéka”, amellet meg északról, a Zsidó temető mögött, ott a Fölső-Kertek, a Kisközzel és a Nagyközzel.

S akkor, 1894-ben villanyt is kapott az utca, közvilágítást, nehogy sárba lépjen a császár és király.

Nem is jött erre mifelénk, mondogatta öreganyám, aki egy Regdon-portai házban született 1886-ban, amelyet obsitos dédapám, Lukács Péter, Kossuth katonája épített valamivel előbb, hazatérvén hosszú katonai szolgálatából, amelynek első 15 évét büntetésből, második 15 évét pedig megszokásból szolgált. Vén fejjel nősült, hatvanévesen apa lett, egyetlen kisleány nemzője. Ez a leány hozta világra apámat, nővéreit és fivéreit, heten cseperedtek föl, így ebben a házban sokadmagammal én is víg unoka lehettem. E számomra különösen kedves laknak a falalját még sárgával húzták alá. Meg is festette azt Nikolajevic festőművész úr! Olajképe a zentai képtárban található.

A teret – ahol Nepomuki áll, s akiről azt mesélik, megemeli a kalapját, ha meghallja a harangszót – a múltó, sokszínű időben szintén nevezték sokféle néven, azért a Szent János tere a helybélieknek örökös. Ma már nemigen látszik, miért áll itt az utazók védszentje, de felállításkor még e helyen találkoztak az észak–déli és a kelet–nyugati irányokba vezető főutak.

A Tópart utca elejét jól ismerem, Erdélyi István gimnáziumi matematikatanár, majd községi kultúrmunkás lakát, aztán a hivalkodó pártházat, amely előtt szorongással jártak az emberek. Soha nem ismerték el, hogy a kommunisták ide beköltöztek, mert Wolf-ház maradt az a népi tudatban és kommunikációban is, pedig a fűrészgári főrésztényes, aki befejeztette a palota építését, nem tért vissza keserű és tragikus utazásáról. Kicsit beljebb, az első harmad dereka táján élt kedves matematikatanárom, Dódi bácsi (Heinrich József), akire csak szeretettel emlékezhetem, pedig többször-többször embelesen rázott gatyába, hiszen a szinuszok, tangensek, iksznégzetek fölöttébb keserítették ifjúságomat, megnyilatkozásaim meg a tanár urat; s álltam bizony sokszor tanácstalanul a táblánál valamely

szanszkrit példa alatt, kezemben krétával és szivaccsal, Dódi bácsi megfogalmazása szerint, mint a *Himnuszban* a balsors. Szemben Dódi bácsiék házával lakott másik mesterem, Szloboda János, gimnáziumi osztályfőnököm, akivel az Agrárpari Kombinátban néhány évig együtt is koptattunk fordítói, publicisztikai padot, húztuk az igát, építettük az öngazgatói társadalmat, s teremtettük azt a szocializmus legfejlettebb formájává. Már amennyire erőnkől és államilag felturbózott lelkesedésünkől telt.

ELSŐ MEGÁLLÓ: A CSONKA-SAROK

A sarok, az első harmad végén, a Népkertbe vezető valamikori Tó utca kezdete, amelyet mindenki csak Csonka-sarok néven ismer, nekem a Tópart utca igazi kezdete. Pedig ide a Szent János vagy 200 méterre! A Csonka-házban, a Tópart utcai fronton, két üzlethelyiség volt. Egyik egy talponálló. A másik vegyesbolt, melynek utolsó tulajdonosa, akit legügyesebbnek vélt a város közönsége, a legutolsó bohém, Remete Károly volt, apám gyerekkori cimborája, a színész, színművész, Dionüosz igaz alattvalója, egy La Manchában született Münchhausen, aki soha nem felejtette el közölni lelkes hallgatóságával, boldoggalboldogtalannal, velem is szabadkai koromban, hogy játsztam ám én *Az ördög cimborájában* is! Így azonnal tudtuk, ki mesél nekünk színházról, színészetről, tájolásról, Tiszába borulásokról és nevezetes spriccerezésekről. Nevezhetnénk őt a legdörzsöltebb magánzónak is, hiszen olyan ügyesen kiszimatolta az államosítást 1946-ban, hogy néhány nappal a végrehajtás kihirdetése előtt eladta a Csonka-házban lévő boltját. A pénzzel, amelyből kisebb házat lehetett volna venni Szabadkán, elindult Kosztolányi szülővárosába, Európa legnagyobb falujába a hajnali gőzössel, mert színésznek hívták az ott éppen megalakult magyar teátrumba. A kocsikenőcsöt, élesztőt, ostorszíjat, sót, ecetet fölcserélte a világot jelentő deszkákra. Hol vettél házat Szabadkán? – kérdeztem érchangú barátomat. – Én? – Findzsává változott a szeme. – Hát miből vettem volna? – És a pénz, amit a boltodért kaptál? Legyintett erre Cervantes fia, Bacchus unokája. – Hosszú volt

az út, Horgoson körösztüln döcögünk. Királyhalomig elgusztáltam. Mindent. Az utolsó vasig. Csalt az a rohadt kalauz, hullott volna le a körme! Hát így a bolt valójában elúszott huszonegyesen. Soha nem sajnáltam. Úgyis elvették volna tőlem.

Az elkártyázott boltban volt később földerítőszoba, aztán megint bolt, aztán kocsmá, ami eredetileg is lehetett. A Csonka-házban, az egykori kocsmá maradványaként hátul, az udvar végében volt a város legjobb parkettás tekepályája, ott dobáltunk kuglit először, s tanultuk az ipart: fröccsbe játszani, s a fröccsöt élvezettel iszogatni.

A Csonka vendéglősékről kapta nevét a lejáró: a Tópart utcából itt fordultunk le a Népkert felé. Emlékezetes május elsejék voltak ott, térzene, Iréneusz bácsi rezesbandája ébresztette a napot, aztán érthetetlenül kikiabált politikai beszéd, amely nekem mindig hosszúnak tűnt, de anyám fenyegetett, ne rosszkodjak, mert nem kapok fagyaltot, de pofont alighanem... Az alkalmi műsorok alatt már viháncolhattunk. Most is feldereng szemem előtt a rengeteg sátor, az enni-innivaló! És a fagyalt. Meg a gyerekkor meleg színeivel, kedves hangjaival.

A Csonka-ház mellett, lefelé, ormótlan egyemeletes, hámló vakolatú épület áll, a valamikori szálloda. Tizenévesen legnagyobb titokként suttoztuk egymásnak, itt valaha (amikor mi még a Jordán vizében pocskoltunk) kupleráj is volt! Titokzatos nőket képzelünk magunknak, s az elárvult vasútoldal ördögcérnásában mesélgettünk is emeködös keblű némberekről. Aztán meg csalódtunk mindenben, amikor rájöttünk – nem is sokára –, hogy a kurvák híján vannak a rejtelemnek.

KARD UTCAI KITÉRŐ

A Csonka sarkáig kopogtam végig kicsi cipőimmal a Tópart utca kétharmadán, a Ferenc-templom során meg a Kolónia középső utcáján, amelynek végén, a házunk előtt, pumpás kút állott. Itt telt a kisgyerekkorom. E sarkon fordultam jobb felé, a néhai Kard utcába, amely átszeli a Tópart utcát, el az első sarokig, a Gombos-óvodába. Ez volt egyesek szerint a város első (ha nem első, akkor a második) kis-

dedóvó intézete, s Gombos Johann, a sánta ajándékozta emberbaráti célra városi házának udvari részét. (Milyen szépen megfogalmaztam, hogy a XIX. század harmadik harmadának elején a sánta Gombos Johann istállójából alakították ki ezt az óvodát!)

Apai nagyanyám ide járt kisedóvóba, aztán lánykorában, a XIX–XX. század fordulóján itt volt néhány évig dada, s mikor velem egyszer eljött valami ünnepségre, csodálkozva nézett körül a teremben. Nem hitt a szemének! Kisgyerek koromban is minden pontosan így volt! – kiáltotta. Javarészt még az a bútor maradt meg, az a diósgyőri kályha, ahogyan öt évtizeddel előbb. De már akkor sem volt új semmi, mondta.

A Gombos háziurak eltűntek a városból, akkor már a verandás lakrészben jó emlékezetű Poldi bácsiék (Frick Leopoldék) laktak, aki nyolc éven át volt némettanárom. Az Árvay-iskola ötödik osztályától kezdődően, s együtt léptünk át a gimnáziumba is, mert ő meglelt emberként vállalta a tanári továbbtanulást. Tőle lestem el ezt az életmódot, a halálíg tartó képzést, s így folytattam én is, tanárként és tanulóként egyszerre léteztem, így volt ez egészen a közelmúltig, most már az út vége felé tartok, megértem a nyugdíjazást. Ezután csak tanulok.

Az óvoda nyugati szomszédja volt a csődörös kaszárnya, ahol nem katonák, hanem a községi fedezőmének tartózkodtak, sokszor hallottuk az erős patadobogást és a különös nyerítést.

A Kard utca keleti oldalán, közel a Tópart utcához, suhanckoromban ismertem meg egy házat. Ott állt az már évtizedekkel előbb, akkor is, amikor naponta erre baktattam, csak akkor még nem figyeltem fel rá. E lakban később igen sokszor megfordultam.

FECSEFÉSZEK MEGÁLLÓ

A harmadik évezred első évének nyarán kopogtattam én a Kard utcai kapubejáraton, s bebocsáttattam, szűk bejárat folyosón át a fecsefészek hátsó terembe, ahol néhány négyzetméteren világ madarai fészkelnek, költenek, táplálják fiókáikat. S hangosan fölnevetett

egy nyomdász, fafaragó, linómetsző, hát megjöttél hosszú idő után az én odúmba?

Megjöttem én szivárvány harkályfészekbe, fecskék sárpalotájába.

Mosolyog az én barátom, apám helyett apám:

– Hazajöttél? – kérdi.

– Haza. Megjártam száz tű hosszát, talpamról a bőr lekopott, arcom a régi.

Új könyvemet hoztam, dedikálom a mesternek. Megörül. Megölel.

Leülök az asztal mellé, egyszerű bútordarab, hátán világhírű alkotások születtek, s azon a széken újra tizennyolc éves vagyok. Akkor ültem itt először. Egy helyi ifjúsági újságról beszélgettünk 1965 elején, amely aztán tavasszal meg is jelent, igaz, egyetlen száma élt csak, a másodikat betiltotta az aktuális hatalom. Aztán három év múlva újjáéledt, pedig nem is élesztettük, csakhogy az aktuális hatalom csodákra volt akkor képes.

Bozontos feje volt nyomdai mesteremnek, fekete szemüvegkerete és rettenetes türelme, mert eligazított engem a cicerók világában, s cselekedtünk olyan ifjúsági lapot, zentait, ezer példányban, amely nem ráfizetéses volt. A nyomda (a Dinka Nyomda helyén) ifjúsági csapata gondozta Molnár Miklós, Menyhárt Zoltán és Gombos János vezetésével, de hát a háttérben ott volt az örökifjú Laza Milić igazgató, az Öregcserkész, a Festő, a Szitanyomó Grafikus és a Szerb Gépi Szedő, aki megismerte a magyar helyesírást-szövegmásolást, ám a nyelvet még törve sem, pedig nagyon akarta! (Istenem, de sokat jártam vissza a nyomdába, már az új telephelyre is, a Táncsics Mihály szukba focizni kétszer negyedórát délelőttönként! Micsoda idők voltak!)

Nyomdai mentoromat először az üzletek kirakatain keresztül ismertem meg. Festett szegény megszállottan, egy épülő hidat festett olajjal, de senki sem értékelte a műveit. Senki? Ó, Mercurius követői megszerették őt, így 1962 szilveszterére a zentai kirakatok tele lettek olajképekkel, kúszott a híd ezeken a képeken, mint a hernyó, át a Tiszán, árva hídlábak kezdtek énekelni vidám dalokat. A város ezt a kiállítást nézte, szívvel tekintette, magáénak tudta.

Képei után megismertem a festőt is. A nyomdában. Cicerót oktattott nekem. Hogy szerkesztő lehessenek. Rábeszélte, ne féljek odamenni Krafához (Kaupert Pálhoz) szövegrajzot kérni. A nagy hírű zentai karikaturistánk éppen akkor lépett a nyomdába, amikor az utolsókat igazítottuk nyomás előtt a lapon. Krafá rám mosolygott, no, nézzük azt a szöveget, mondta, pillanatokon belül megszületett a gúnyrajz. Andruskó meg linóból kifaragta azt az alkotást. Akkor próbálgatta a linót.

Aztán gyorsan sok linót vésett. Csak éppen az illetékesek nem akarták megnézni.

Újságunkat (*Mi*, ez volt a neve) betiltották az első szám után, 1965 tavaszán, mert azt írtuk az első számban, hogy a tornyosi helyi közösség valamely korifeusa kisajátította a falu tévékészülékét (megcsináltatta ugyanis, valami baját orvosoltatta, aztán hazavitte), s így a faluban nem nézhették a nagyteremben Öveges József műsorát, a *Ki mit tudot*, de más kellemes műsorokat sem. Szóval ez volt részünkről a rossz hatás: az aktuális falusi társadalmi-politikai vezetésről-vezetőről azt mondtuk, közvetve, önkényesen kisajátította a közvagyont. Ami amúgy igaz is volt. Az öreg nyomdászok: Andruskó bácsi, Sóti bácsi azonnal jelezték nekem, még a szedés előtt, ez a cikk így nem lesz jó, ebbe bele fognak valakik akaszkodni. Andruskó bácsi és Sóti bácsi ekkor beszéltek nekem Nothof bácsiról meg a *Testvériségről* – ez egy zentai hetilaplap volt a szocializmus hőskorában, az ötvenes években – meg arról, hogy máról holnapra miért is szűnt meg ez a sikeres sajtóorgánium.

– Nothof Karcsi nem látott tisztán – mondta Sóti bácsi.

– Vagy nagyon is tisztán látott! – replikázott Andruskó bácsi.

– De hát valamely tyúkszemek érzékenyek voltak akkor is, mert ők ilyenek, a Jóisten ilyenek teremtette őket.

Nothof bácsit én is ismertem, a legnagyobb bábjátékos volt a világon, tehát igazi illuzionista, sokat tanultam tőle, ezt kamatoztattam is szabadkai színingazgató koromban. Nothof bácsi végül megvakult, viselte a sors rettenetes csapását, én meg most érek majd az ő korába!

Ifjúsági lapunkat anonim alakok tiltották be. Soha senki nem nevezte meg magát, hogy neki fáj, amit írtunk, a második szám anyagát a községi párttitkár kérette magához.

– Akkor ennek is vége – egyeztek ki az öreg nyomdászok.

1966-ban kiállítása lehetne Andruskónak.

De senki sem akarja megnyitni Andruskó Károly második zentai kiállítását. Az elsőt, 1962-ben sem nyitotta meg senki. Az úgy volt, hogy a művelődési ház, az Eugén kiállítási termének ajtaját kinyitotta egyik dolgozója, Nagy Abonyi Dénes, s az érdeklődők bemehettek. Be is tértek számosan! Most megint nem lesz megnyitó, csak kinyitó, dűnnyögte Andruskó. Pedig annyi helyi potentát lézeng mindenfelé, Tiszát lehetne rekeszteni velük, s gyakorlatuk is van a megnyitókban, ámbár nehezen olvassák fel a szöveget, amelyhez a kor szokásai szerint semmi közük, mert mások „néger” szavait nyögdecselik.

– Ki mondana díszbeszédet egy amatőr képeinek? – hangoztatta az egyik egykori kedves tanárom, később művésztelepi vezető. És hangoztatta ugyanezt egykori másik kedves barátom is, aki ekkortájt és még sokáig múzeumigazgató volt.

Pedig az az amatőr gyorsan világhírű lett. Szédületes pályát futott be. Zentáról egyedül ő.

A fentebb említett kultúrmunkás, akkor már községi közművelődési titkár, mindig kiegyezett mindennel és mindenkivel, meglelte ő biztosan a pontos, fájdalommentes megoldást is, megtalált engem, legnaivabb teremtményét a Jóistennek (ámbár azóta is hálás vagyok néki ezért). Nyisd meg Andruskó Károly kiállítását, mondta, én meg örömmel vállaltam.

Helyi potentátok visszalépésére Andruskó csak legyintett: – Vidám madár átröpül minden akadályt!

Akkor már szövetségesek voltunk Andruskóval, de leginkább barátok. Vidám madarak.

Nem rágta szájba senki a megnyitószövegemet, igazából meg sem volt az írva, csak gondolatokat róttam egy kockás irkalapra, de aztán bele sem kukkantottam a jegyzeteimbe: szembenéztem a megjelentekkel, ismerősökkel, ismeretlenekkel, helyi nagyságokkal, míg beszéltem,

s csak akkor csuklott el a hangom, ijedtemben, meglepetésben, amikor a széles kirakatüvegre néztem – senki sem számított arra, hogy a korzón is állni fognak az érdeklődők. Be sem fértek mindannyian a terembe. Ilyen sem volt még eddig az én szülővárosomban!

Mellettem állt a bozontos üstökű nyomdász, amatőr képzőművész, aki tényleg az volt, de szívvel kezelte szerszámaikat, az ecsetet is, a vésőt is. És ez a művészet. A többi technika.

Beszédem befejeztével megelétem Andruskó Károlyt, nem a hatás kedvéért, de ezt diktálta a lelkem, gratuláltam neki, s megnyitottá nyilvánítottam a kiállítást. Sokan megmosolyogták e tettemet, aztán mások is alkalmazták, de én nem mosolyogtam meg senkit.

(Ez a megnyitóm a festők között nevet hozott nekem. Leginkább az érintett meg, szeretettel, hogy Dudás Antal, a legbácskertesibb palicsi, kedves barátom, engem kért fel első szabadkai retrospektív tárlatának megnyitására. Három vasbocskort szaggattál el, Anti, mint az üldözött meshősök, mondtam akkor, de most tudom már, nem volt igazam, mert akkorra Anti háromszor három vasbocskort is elszaggattott, Andruskó Károly meg éppen ennek a dupláját!)

Az én régi nyomdai mentorom meg rőtta a linót, aztán a fát faragta, s rátalált először az ex librisre. Harmincadik születésnapomra engem is meglepett vele. Hamarosan rálelt a minikönyvre is, hála ebben Novák Imre barátomnak, osztálytársamnak az Árvay-iskolából, a könyvkötő mesterek mesterének. Mert e furcsa, parányi világban elindulhattak ők ketten együtt, hetedhét ország ellen, miként a népmesék igaz hősei. Dedikált könyvecskéiből könyvtárnyit őrök egy kalocsai motívumokkal díszített cukortartóban!

– Ne bácsizz te engem! – szólt a hetvenes évek közepén a nyomdász, a festő, a grafikus, a fametsző, a lelkes Kard utcai arkangyal nékem, de akkor már egy előszórol beszélgetünk.

Felöltlik bennem újra Erdélyi Pista kedves alakja is, aki a Tópart utca legelején lakott egy polgárinak tetsző házban, amelynek falai 1970-ben a talajvíz megemelkedése miatt megindultak, így a megrepedt szobafalon át lehetett látni a félelmetes pártház kertjébe. Erdélyi előbb matematikát okított a gimnáziumban, majd könyvtárigazgató

lett (ekkor ismerkedtünk meg), aztán községi közművelődési titkár. Felrévedő emlékemben most arra kér, biztat engem, a fiatal magyar-tanárt, írjak köszöntőt egy linóalbumba, amelynek finanszírozásából a város töredék hányadot vállalt, de állták a további költségeket a nyomdászok, tisztelettel.

– Andruskó hatvanéves – mondja Erdélyi Pista –, köszöntjük. No!

Alázattal írtam egy lírai előszót, egyszerű hangon, szakmai nagy-képűsködés nélkül. A lexikonok ezt az albumot, amelynek címe sincs, az én köszöntőszövegem első szavaival jegyzik, így: Andruskó Károly hatvanéves. Akartak-e címet adni, nevet adni a szerkesztők, az alkotó, ki tudja? Talán a nyomdászok lefelejtették? Nehezen hihető, mert ők végtelenül precízek, és pontosan az áll a kinyomtatott szövegben, amit jóváhagyott a korrektor. Ketten lehettek ekkor a korrektorok: vagy Kecskés Vince vagy maga Andruskó Károly, az ünnepeelt alkotó. Minthogy Karcsi bátyánk, ha róla volt szó, ott állt a gép mellett, sejtethi az Olvasó, ki engedhette nyomásra a címoldalt! Ám én utólag annak örülök, hogy szövegem néhány szava világszerte mindenféle képzőművészeti lexikonban benne található!

1979 őszén is meglátogattam atyai barátomat, Andruskó Károlyt.

Megjelenhet egy elbeszélő költeményem könyv alakban is, két nyelven, illusztrálnád-e, Karcsi bátyám? Haragudott rám, mi ez a föltételes mód? Szólótökéből cirkalmazta metszeteit elbeszélő költeményemhez, s amikor a Panonija nyomdászai nem akarták eredeti alakjában fáról kinyomtatni az alkotásokat, fölutazott Zentáról Szabadkára, kiosztotta a plebejus mestereket, akik kitüntetésnek vették a zokszót, hiszen még nyomdász korából ismerték az alkotót, dolgozott ő velük együtt hajdan a szabadkai Minervában is. És hangoztatták fennen az akkurátusok, ilyen mestertől ünnep a feddés! Így lett képzőművészeti műalkotás a versemből. De ezért én tartozom neked, mondta nékem Karcsi bátyám.

Aztán eljött a miniatűr fametszetek kora, eljött a világhír.

De eljött annak ideje is, hogy a verseny metszetei nemzetközi kiállítás tárgyai legyenek, Budapesten, Helsinkiben, szerte a nagyvilágban.

– Ülj ide mellém! – mondta Andruskó Károly akkor, a Kard utcában. Abban a kicsiny szobában, 2001 nyarán. Bozontos üstöke hófehér. Éppen három és fél évtizede fogadott itt engem először. Fogadott? – Gyere, testvér! – mondta. S én jöttem.

Jöttem a Tópartról, olyan világból, amelyet bizonyos metszetek, fafaragások igazolnak. A Kolóniából, amelyet csak a zentaiak egy része ismer igazán. De az a rész ezt a világot nagyon szereti.

Valami rettenetes bölcsőhelyi auditórium előtt állok, kiállítást nyitok meg, s elindulunk, felhők fölött lépegetünk, Isten közelében, zentai korzón, Tisza-parton, lelkünk és szívünk bársonyában, Kard utcán, Tó utcán lefelé, el a végtelenhez.

– A kiállítást megnyitom! – nyilatkozom azóta is, sokszor mondom ezt porhüvelyemben visszhangzón, Karcsi bátyám meg átröpiül a világon. Itthon vagyok, erős tő köt, miként minden akác-, hárs- és gesztenyefát, és virágzom mézédés, békés szirmokat.

2005 nyarán jártam ismét a Kard utcában, köszöntöttem barátomat 90. születésnapján. Gyönyörű Tisza-parttal ajándékozott meg a Mester, de a képet a fiam konfiskálta, én meg önként lemondtam róla, mert boldoggá tett, hogy Andruskó Károly beköltözött utódom nappalijába is.

Esztenőre rá bezörgettem újra Karcsi bátyámhoz, tokaji borral köszöntve a betöltött 91. évét. És elvittem hozzá jelen beszélyem szövegét is, amely húsvétra megjelent a *Vajdaság Ma* délvidéki hírportál novellarovatában. Részleteket olvastam fel belőle, meséltem a munkámról. Az idős művész figyelmesen meghallgatott, elismerően bólogatott, s mondandóm befejeztével kijelentette, no, végre valaki írt a tópartiokról is. – De híja van ám a munkádnak! – mosolygott. Odafordult az egyik polchoz, hosszan keresgélt, aztán három képet rámolt elő. Az ablak felé fordította az elsőt. – Ez itt a Tópart utca! A Csonka sarkától a Szent János felé. 1958 nyarán festettem.

Nézem a csodát, kánikula vibrál a táblán, a hűvös oldalon gye-rekkorom gömbakácai lihegnek, a naposon meg ott sorakoznak a pompás hársak.

A Mester fölemeli a másik képet is, sokáig nézegeti, szeme vibrálása újratерemti a megfestett alakokat. – Nem szóltál a nincstelen tópartiakra, a partaljiakra, a fölő-kertekiekre, akik naponta rótták a Tópart utca aszfaltját, hogy korán beérjenek az öcsémvásárra, hogy napszámba mehessenek a Léderer-birtokokra, át a Csókai-rétre. Meg a kubikosokról sem beszéltél, akik Marci kocsmája előtt megálltak, ott búcsúztak el a családtól. Oly sokan voltak...! Sóhajt, megsimogatja a kép alakjait. – Jaj, de sokan voltunk! – helyesbít. S az elnagyolt, inkább sejtethő arcok megélednek szívében.

– Te már nem ismerted azt a világot! – mondja Andruskó. – De ez nem baj.

Hallomásból ismerem csak e fölemlegetett sokaságot, akik mindig félelemmel néztek a tél elé, s tudok azokról az utcákról, közökről is, amelyekben ott lapultak azok a házacsákák, amelyből tavasztól őszig odavolt gubizni a családfő meg a nagyobb fiúk, valahol nagyon messze, a Pancsovai-réten, ahova napokig kellett gyalogolni. Népvándorlás volt ez, talicskásan, kordélyokkal, kő-nehéz szívekkel.

– Ezt a képet is ötvennyolc táján festettem – emlékezik vissza Andruskó. – Akkor még sokan éltek a kubikosok, a barátberek közül. Akinek mutattam a munkámat, mind azt mondta szomorúan, jó, jó, tetszik neki, érdekes is, de nagy kár, hogy nem lehet rajta fölismerni senkit.

Így lettek megörökítve mindannyian, sóhajtom vissza a régi elődöknek, lám most, ennyi idő után, fölismerek mindenkit!

– Ez meg itt a Csókai-rét, ahova az a sok lány meg asszony indult napszámba, a fél Zenta odajárt. Én is megfordultam arra gyerekkoromban. Sok gyerek is már kenyeret keresett, akkor az olyan világ volt.

Megörli verejtékes arcát, a műterem ablakán át néz kifelé, de nem a kerítésre fölfutó hajnalicska virágot szemléli, hanem a hét-nyolc évtizeddel előbbi Tópart utca elevenedik meg lelkében, a hajnali sötétben a hídhöz igyekvők hadserege, akik szorongással ébredtek, vajon kellek-e máma, dolgozhatok-e sötétedésig, vagy hazaküldenek, s nem lesz meg a másfél dinár, mert annyi a napszám, meg annyiba kerül két kiló kenyér is...

– Ennek a táblának a hátára rá is írtam az évszámot, tapogatja a fonákot a Mester, 1958. Még jártak a csillék a réten, de sokat toltam őket gyerekkoromban!

Sínen csikordul a vaskerék, magam is hallom, mert hallottam annak idején, fölremlik a sikkadás, de én már szegfűgomba után jártam azon a réten, mert ott rengeteg termett. Akkor még nyájak legeltek arrafelé. Nehezen szűröm ki emlékezetemből a mai Tiszapartot, milyen is volt a környezetet elcsúfító gabonasilók megépülése előtt, meg az emeletes házak mióta is nézik magukat a víz tükrében?

– Messzire értünk a Tópart utcától! – tölt boroskát poharunkba a Mester.

– Messzire? – kérdezném. De most már én is látom a kerítésre fölkapaszkodott hajnalicska virágokat, szellőcske libbenti a kék pillészárnyakat. Itthon vagyunk, mondanám, itt vagyunk a Csonka-lejáró előtt. Ezt mondanám, mert ha kilépek a kiskapun, néhány lépés csak a Kard utcában, s ott fordulok balra, mint egykor, hazafelé.

VÉGÁLLOMÁS: A TÓPARTI SZÖVETKEZET

A Tópart utca külső kétharmada nem volt szilárd burkolatú, csak a ferencjós-kás járdát borította aszfalt. Lassan négy évtizede, hogy kiaszfalozták a Csonkától a Kolóniáig. Akkor hirtelen nagyon szép lett, addig rendkívül sáros vagy mérhetetlenül poros volt.

A második harmad közepén, kifelé a jobb oldalon állt egymás mellett két ház. Egyikről azt mondták, városháza, ami igaz is volt valamikor, de soha nem képezte a helység közigazgatási központját, hanem csendőrlaktanyaként szolgált, pusztazó, a tanyavilágban kószáló kakastollasok főhadiszállásaként funkcionált. Közvetlen mellette, kifelé, állt az a ház, amely előtt mindig megálltam, még felnőtt koromban is, egy szárazkapu fölötti domborképet nézegettem, megrakott szénáskocsit húzott két lovacska. Épült pedig az oldalház, a kapukép alatti évszám szerint 1883-ban. Meg is örökítettem hajdanán, boldogult ifjúkoromban:

*A Tópart utca legszebb kapuja felett
Száz esztendeje ballag egy szekér.
Szénával rakták meg dolgos emberek,
Egyszer talán majdcsak hazatér.*

E két szomszédos, jellegzetesen alföldi, zentai épület helyén két jellegtelen emeletes lak áll.

Szemben e házakkal, a túloldalon, ott nyújtózik egy hatablakos oldalépület, Smidt bácsi laka, amelynek kertje madárházakkal, röptetőkkal volt tele. Sokat báméskodtam e kertben annak idején, ámultam a papagájokon és más egzotikus szárnyasokon. Ugyanis e házban lakott az a nagybátyám, aki megjárta a Don poklát, s aki 1954-ben tért haza a fogolytáborból, neki akkor ért véget a második világháború. Néha, amikor berúgott, mesélt nekem a borzalmakról meg arról, hogy 1949-től tíz körmével építette a tiszalöki eröművet – még mindig hadifogolyként. Magyarországon, magyar katonaként. Szerencsénkre meghalt Sztálin, mondta mosolyogva.

Aztán ebbe a házba beköltöztek Kikindáról az örökösök, a Varga gyerekek: Zoli meg Géza, s lett Zentának nagy írója.

A második harmad végén, ahol a Szűcs utca keresztezi a Tópart utcát, az északkeleti sarkon sütötte Puskás bácsi a világ legjobb kenyerét, pedig nem is volt mindig fehér. Szemben a délnyugati sarkon borbélyműhely állt, két réztányér lógott az ajtó fölött, Pesti Mihály tánc- és illemtanár kaparta ott a borostások pofázmányát. Róla mondogatták a rosszmájúak, hogy rászólt valaha valahol a fontoskodó legényre, viselkedjen, fiam, ez itt tánc- és illemhely! A réztányéros épület helyén nyugdíjsház épült, egyemeletes. Itt kapott lakást Zenta egyik primása, Suki Imre bácsi, aki esténként, ha esett, ha fújt, feleségével kiült a Tópart utcai sarokra. Sokszor köszöntem rájuk, Imre bácsit néhányszor szóra is bírtam, s mesélt nekem hajdanvolt zentai bálokról, nagygazda lakodalmakról, kocsmai vidám és szomorú muzsikus élményekről.

A két szembesarkon bádogos- és kovácműhely várta a megrendelőket, lovacsákák álldogáltak ott gyakran sorukat várva, aztán

új papucsukban büszkén verték föl a nyár porát. Kicsit lejjebb egy bogsnár fűrt-faragott, de ez a műhely már a harmadik, a legrövidebb harmad tartozéka Egyszer falábat faragott a mester az Ág utcai Mihály bácsinak, aki a Doberdón felejtette a bal lába felét. A régiről mintáztatta, mert az már elkopott, Mihály bácsi minden lépésekor nagyot nyögött.

Az utolsó sarkon, a nyugati végen nagy épület pompázott, a (Hanya) szövetkezet. Benne akkor is bolt, Gordán bácsi boltja. Mögötte, már az Újsorra nézett Vicei Marci kocsmája, amely jeles helyként központja volt errefelé nemcsak az ivászatnak és mulatozásnak, hanem a társasági életnek, báloknak, politikai gyűléseknek is. Itt tanultak a Verebes gyerekek bandában muzsikálni, mi meg lestük őket, szorítottunk nekik, hiszen délután még együtt kergettük a rongylabdát a Templom téren. Punyó volt különösen tehetséges, szegényért 15 éves korában eljött a náthaláz, gonosz tündér képében ragadta volna, de győztek rajta a tóparti angyalok, lelke biztosan égbe szállt.

Vicei Marci bácsit jól ismertem, nemcsak gyerekként, később is, közelebb is kerültünk egymáshoz, mert kisebb fiához, hajdani gimnáziumi osztálytársamhoz el-eljárogattam néha. Ilyenkor kicsinyég beszélgettünk, ő halkán, nagyon halkán válaszgatott, mivel Marci bácsi torka odalett, később ez vitte el. Egyszer, csöndes szombat délutánon a kocsmai mulatozásokról szóltunk. Ellenkeztem az öreggel csöppet, s megkérdeztem, volt-e szomorú pillanata életének abban a kocsmában, amelyikbe minden éjjel visszaálmódja magát. Volt ilyen, mondta, és lehajtotta a fejét. 1941. november 11-én este. Akkor. És azt nem is lehet elfelejteni. Már besötétedett, amikor négy fuvaros, újfaluasiak, bejöttek egy-egy pálinkára. Iszogattak. Egyik hirtelen lenyelte a fityókból a nedűt, s jó hangosan azt mondta, gyerünk, mert megszöknek a zsidók! Hirtelen csönd lett a teremben, megállt pörgésében a biliárdgolyó is. Az ablakokon át kivetült a fény, láttuk, ponyvával letakart két fuvaroskocsi áll kint. Koporsók voltak a kocsikon. Aznap akasztottak a kaszárnyaudvaron. Azt mondták a hatalomtartók, lázadókat, ellenállókat ítélték el, akik a magyar haza romlására esküdtek össze. Öt zsidót és egy magyart akasztottak fel.

Négy zsidó gyerek, az áldozatok közül, hozzám is be-bejött néha. Ismertük őket mindannyian. A fuvarosok röhögni kezdtek, de akadt köztünk olyan ember, aki megragadta a pofázó fuvaros gallérját, s a röhej azonnal az ajkukra fagyott. Gyorsan szedték a lábukat, s elhajtottak a Zsidó temetőbe. Az egyik módosabb ember, P. úr, magához intette Sukit, a primást. – Sukikám, itt van húsz pengő, ma ne muzsikáljatok. – Áldja meg az isten, P. úr, hálálkodott a primás, de nem akarta elfogadni a pénzt, ám P. úr rátukmálta. – Tedd csak el, nektek ez a megélhetéshez kell, énnálam meg nem hiányzik. Ültek a vendégek, nem beszélgettek, iszogattak, módjával. Jó óra múlva bejött négy katona, tiszthelyettesek. Akkorra már szinte üres volt a kocsmá. A zenészek simogatták még poharukat, indulni készültek ők is. Az őrmester hangosan parancsolt, ide, cigányok! Suki lassan odament az asztalukhoz. – Hozd a szerszámodat is! Ki látott már cigányt szárazfa nélkül? – Halottunk van ma, éppen haza indultunk, nagyságos uram, szinte könyörgött a primás. – Idefigyelj, fiam! – mondta Sukinak a nálánál legalább tíz évvel fiatalabb őrmester. – Te nem értesz engem? Te ma itt muzsikálni fogsz énnekem, mert mulató kedvem van. Suki Imre meghajolt. – Nagyságos uram, de az anyám... Az őrmester felugrott, és ököllel ütött Suki arcába. Suki megtántorodott. – No, most már érted a magyar szót, cigány?

Rázendítettek a hangászok, daloltak a hadfiak. És ittak. Szerecsésnek nevezték magukat, hogy ők voltak a Zsidó temetőben az ügyeletesek, így legalább kimaradhattak. Mikor már rekedtre ordították magukat nagy vigadozásukban, odahívott engem is az asztalhoz az őrmester. – No, te pincér, no, te cigány! Éreztétek meg-tisztelve magatokat, hogy szolgálhattatok a magyar katonáknak! És ami mindennek a koronája, eljött hozzátok Őfőméltósága is! Egy-egy ötpengőst kaptunk fizetségül. Felét sem annak, amennyivel tartoztak. De örültek a zenészek is, én is, hogy eltakarodtak ezek a vitézek.

– Ez az öt pengő nem köll nekünk! – mondta Suki. – Máris égeti a lelkem. – Nem köll nekem sem, mondtam én is. Reggel adtuk oda Mári néninek, a vén cigány koldusasszonynak, aki haláláig, az ötvenes évek elejéig ott koldult a Szent István-kápolna sarkán.

Suki másnap este vissza akarta adni P. úrnak a húszast, mondván, mégis muzsikáltak. – Tudom, Suki, meg azt is, hogy nem szívből húztátok!

Suki bácsi bandájának és más zentai cigányzenekaroknak is népszerű brácsása volt Puszi (Verebes Antal) bácsi, aki a szövetkezet épületének oldalán, a Tópart utca egy alacsony házában lakott, s onnan röppentek a világba a művészutódok, a sok fiú. De egyikük sem állt be kontrázn! Puszi bácsi a zene mellett a sportot kedvelte, valamirevaló zentai megméréttetés nem zajlott le nélküle. Szurkolt, s nagy hangon tréfás megjegyzéseket eresztett meg a hirtelen beállott csöndbe. Derű, hangos kacagás kísérte ezeket az egyéni megjegyzéseket. Sokszor visszaidézzük szentenciáit, ha összejövünk, mi vén cimborák: „Járj úgy, mint a mi tyúkunk! Süssék meg a tojásaidat!” „Legyél villanygő! Csüngjél-lógjál, oszt égjén a beled!”

Miután letette a vonót a vén violista, vejétől, Zsadányi Lacótól, a zongoristától, néhai padtársamtól az Árvay-iskolából, kérdeztem, eladnátok-e nekem Puszi bácsi hangszerét, mert a fiam mélyhegedűt tanul a szabadkai zenei középiskolában. – Megvan a hangszer, Pista – mondta Lacó –, de nem adja el a család; ereklye az, hidd el, apa lelke lakik benne!

Vicei Marci kocsmája oldalán észak felé haladva az utolsó parti ház előtt álljunk meg egy pillanatra! Andruskó Károly szülőháza előtt vagyunk, szemben a Zsidó temető bejáratával. A hetvenes évek közepén festette meg Karcsi bácsi ezt az utcavéget, s munkája közben emlegette föl nekem, aki mellette álltam: ez az én születésem helye! Itt áll a szülőházam! A kész képet öcsémnek, Lacinak hagyományozta a Mester, öcsém ajándékaként ma fiam pesti lakásának díszé. Egyszer talán a hálás utókor elhelyez majd egy táblácskát e házfalon, hogy az arra járó elolvashassa, honnan indult egy mezítlábas kiskölyök az egész világ ellen! Előbb lett próféta a földgolyó négy sarkában, mint csillagtornyos bölcsőhelyén!

2015. augusztus 11-én, amikor Zentán az Alkotóházban a művésztelep festőivel, grafikusaival és az érdeklődő helybéliekkel egy kedves Andruskó-kamarakiállítás megnyitása után emlékeztünk a

százéves alkotóra, unokahúga, Márta – miután végigutazott omnibuszomon a Tópart utcán – megjegyzést tett emlékezésemre, szerinte nem a későbbi Losa-házban, ott a Zsidó temetőnek szemben született Karcsi bácsi, hanem a szövetkezeti otthon közelében! Kijelentésének nyomatéka egy Andruskó-festmény, melynek hátlapján nagy betűkkel írja: SZÜLŐHÁZAM. Kézbe vettem a képet, nézegettem, ráismertem a házra, gyerekkorom világa ez a terület is, vagy harmadik épület volt a szövetkezeti otthontól északra, a Gatyaszár utca felé, szemben az egykori Zdenyák kötélverő lakának. Kicsi végház, két ablakkal, ganggal. – Itt született Karcsi bácsi! – erősítgette Márta, de a Losa-házban eszmélt, az általad említett utolsó parti fészekben, mert oda költöztek át még porontykorában, és a család tőle fiatalabb tagjai már ott is születtek. Biztosan így volt, bólogattam, csak azt nem tudtam, miért mondott nekem mást hajdan az alkotó, hiszen én nem is kérdeztem tőle, melyik házban született, mert a *Zsidó temető lejárójának* születendő piktúráját lestem. És Márta ezzel a motívummal is meglepett! Neki is jutott egy *Zsidó temető lejárója*. – Gyönyörű szép! – mondtam meghatottan.

Az emléktábláról azért nem feledkeznek meg, a helytörténészek rátalálnak biztosan a szülőháza, hiszen pontosak az odavezető lábnyomok.

REGDON-PORTA: KOCSISZÍN

Vicei Marci kocsmájában iszogatótt délutánonként Langeléta is, aki a Regdon-portára, anyósához nősült, s aki rozmaringos hangulatában sokszor végigénekelte a hazafelé utat. Lestük őt mi, gyerekek, mert Langeléta különleges alak volt ám! Belátott minden udvarba, hiszen a deszkakerítések csak melléig értek, kobakja néha az eget súrolta. Amikor hazaért, mozgalmassá vált rendszerint az udvaruk. Anyósa és felesége egymást túllicitálva marták le róla a maradék keresztvizet. Az Óriás csak odamordult valamit az asszonyoknak, leginkább kemény szitkokat, aztán hétrét görnyedt az ajtó előtt, eltűnt szemünk elől. Csönd lett a portán.

Azonban egyszer nem a megszokottak szerint zajlott a bejáródott koreográfia! Langeléta most is széles léptekkel lódult hazafelé, mi meg tisztes távolból követtük. A Jegenyefa belépett a kiskapun, mi azonnal a kerítéshez tapadtunk, s kukucskáltunk be a széldeszka csomólyukain. Az Égimeszelő apósa, Béla bácsi, egy beteges vénember botjára támaszkodva ült az alacsony kútkáván, két kezét botján tartotta, arra fektette az állát. Nem is figyelt fel az előtte eltántorgó vejére, aki hosszabbat lépett oldalra, és beletenyeret a gangra néző kisablakba. Csörgött veszettül az üveg, ordítva szitkozódott a Hosszú. A vészes hangra együtt ugrott ki a két sárkány, visítózva átkozódtak, s mondhattak valami olyat is, amit Langeléta lenyelni nem bírt, s egyetlen lépéssel repült a két asszony elé, bal kezével egyszerre kapta el mind a kettő mellén a gúnyát, és istenesen döngetni kezdte őket. Vonítottak, hörögtek az asszonyok, menekültek volna, de a hatalmas bal mancs nem engedte el őket, a jobb pedig nagy csattogásokkal szelídített, okítgatott. Égimeszelő apósa, a beteges vénember lassan fordította a családi égszakadás felé ősz fejét, felemelte botját, majd hegyével a földbe vágta, s fogatlan szájával ezt sziszegte: csak üzsd őket, a zannyuk szencsígít!

Akkor én még nem értettem, aztán idők múlásával kezdtem fölfogni, most már értem is, érzem is a vénség kifakadásának mély, férfias filozófiáját.

A szövetkezet sarkán véget ér a Tópart utca, ám ez ma már nem egészen igaz, mert a mai zentaiak észjárása szerint az újsori rész meg a Regdon-porta sora a Ferenc-templommal mind idetartoznak, ki egészen a Kolóniáig. Mert a Szent Ferencről elnevezett templom a Tópart temploma, ezt mindenki így tudja, holott a templom meg a plébániaépület telke a Kolóniához tartozik. Ki hinné ezt ma már?

1939-től, az épület felszentelése óta e templomban misézett, szolgálta népét, keresztelt (engem is), esketett, temetett, s szívével, lelkével vigyázta-vigyázza nyáját a jó öreg pásztor, Fábri Jenő esperesplébános, ki Banó István tanár úrral együtt indította el Zentán a helytörténeti kutatások újabb hullámát. Az elsőt a Dudások cselekedték. Banó tanár úr az impérium-visszaváltozással Pestre emigrált, Jenő páter

■■■

meg itt maradt, bölcsőhelyén, s oly korban hintette el a helytörténeti kutatások és a magyar néprajzi gyűjtések magvát, amikor a hatalmaságok nem nézték az ilyesmit jó szemmel. S az áldott televényünkbe elvetett mag bizony kiserkent. Tanulmányok, gyűjteményes könyvek sorjáznak a polcokon, tárgyi anyagok szolgálják a közművelődést a múzeumban. S jöttek a követők, a tanítványok, és cseperednek szépen a tanítványok tanítványai.

■■■

